

СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА ФОРМУВАННЯ НОВИХ МІЖНАРОДНИХ СОЮЗІВ

Анотація. На сучасному етапі розвитку світової економіки ключове значення набувають тенденції формування багатопольярного світу в умовах глобалізації. Пошук економічно обґрунтованих відповідей на сучасні виклики, в нестабільному сучасному геоekonomічному просторі, вимагає досліджень на стику наукових дисциплін та напрямів і визначає актуальність дослідження даної проблематики. Необхідно проаналізувати особливості економічного розвитку регіональних лідерів на прикладі США та Китаю, дослідити взаємодію і конкурентну боротьбу провідних світових центрів в умовах глобалізації в контексті геоekonomічної багатопольярності як ієрархічної структури світової економіки, що формується. В умовах інтеграційних процесів необхідно також позначити регіональні альянси, які будуть центрами майбутньої економічної багатопольярності, а також вивчити тенденції формування нових поліцентричної конфігурацій.

Ключові слова: геоekonomічний простір, геоekonomічна експансія, макрорегіональна інтеграція, поліцентричні конфігурації, глокалізаційні процеси.

Annotation. It is an important trend the formation of a multipolar world in the context of globalization at the present stage of development of the world economy. The research economically justified response to the current challenges requires scientific investigations at the interface of disciplines and areas in the contemporary instable geoeconomic space and determine the relevance of the study of this problem. The scientific problem requires research features of economic development of the regional

¹ кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

leaders such as the United States and China, interaction and competition leading centers in the context of globalization and in the context of geoeconomic multipolarity. The above has determined goals and objectives of this article consisting in the research of the regional alliances that are centers of the future economic multipolarity in the framework of the convergence transcontinental geoeconomic spaces.

Keywords: *geoeconomic space, geoeconomic expansion, macro-regional integration, polycentric configuration, glocalization processes*

Аннотация. *На современном этапе развития мировой экономики ключевое значение приобретают тенденции формирования многополярного мира в условиях глобализации. Поиск экономически обоснованных ответов на современные вызовы, в нестабильном современном геоэкономическом пространстве, требует исследований на стыке научных дисциплин и направлений и определяет актуальность исследования данной проблематики. Необходимо проанализировать особенности экономического развития региональных лидеров на примере США и Китая, исследовать взаимодействие и конкурентную борьбу ведущих мировых центров в условиях глобализации в контексте геоэкономической многополярности, как формирующейся иерархической структуры мировой экономики. В условиях нарастания интеграции в рамках трансконтинентальных геоэкономических пространств, необходимо также обозначить региональные альянсы, которые будут центрами будущей экономической многополярности, а также изучить тенденции формирования новых полицентрических конфигураций.*

Ключевые слова: *геоэкономическое пространство, геоэкономическая экспансия, макрорегиональная интеграция, полицентрические конфигурации, глокализационные процессы.*

Постановка проблеми. *Міжнародні союзи як сучасна форма міждержавної кооперації відіграють і надалі важливу роль. В аналізі міжнародні союзи визначаються як форма міждержавної кооперації, яка*

характеризується інституційним характером та наявністю розгорнутої системи угод наддержавних органів та мають орієнтири довгострокового функціонування, що передбачає широке визначення стратегічних цілей. Тенденція останніх років щодо створення нових міжнародних союзів, на відміну від попереднього сторіччя, не є такою динамічною. Деякі союзи змогли проіснувати довгий час, а також спромоглися розширити свої організаційні цілі, знайти нові функції та адаптуватись до нових умов (ЄС, НАТО). Інші мають лише інституційну структуру, але реального впливу організації на країни-члени зводиться до мінімуму (UNASUR). Тому проблематика, яка підіймається у статті, в контексті перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин – проаналізувати основні фактори стабільності союзів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аналізі використані два підходи, які визначаються як економіко-політичні підходи: політична економіка міжнародних економічних відносин як складова неокласичної економічної теорії, і міжнародна політична економія як складова теорії міжнародних відносин. Якщо МПЕ відкрита для висновків політичної економіки, то політична економіка ігнорує дослідження альтернативної міждисциплінарності, оскільки ступінь формалізації теоретичних моделей є незначним. Але мотивація для міждисциплінарних досліджень у МПЕ та політичній економіці має різну природу: політична економіка досліджується з використанням методів неокласичної економічної теорії в контексті аналізу суміжних явищ, тому для дослідників політичної економіки стабільність міжнародних союзів виступає як проблема, яка вимагає широкого дослідження.

Міжнародна політична економія, навпроти, рухається від об'єкту дослідження (яким є економічний вимір міжнародної політики) [1], а не від методу. Це, в свою чергу, зумовлює значно ширший спектр альтернативних підходів та напрямків, що існують в рамках цієї дисципліни. МПЕ вдалось уникнути проблематики уніфікації та фрагментації, проте проблема економічної теорії – «пастка уніфікації» [7]. Політична економіка представляє собою перенос традиційної проблематики дослідження державних об'єднань на

рівень міжнародних союзів, де основна увага приділяється формуванню колективних органів союзу та їх повноваження (як в ЄС) [4].

Проблематика світосистемних взаємодій відображена в роботах С.Аміна, Дж. Аррігі, Ф. Броделя, І. Валлерстайна, А. Неклесса, Ф. Перру, П.Тейлора, А. Франка, а також в моделі Кондратьєва-Валлерстайна. Специфіка формування континентальних гео економічних інтеграційних просторів розглядалася в роботах Ф. Ліста, Дж. М. Кейнса, С. Хантінгтона, К. Шмітта і ряду інших світових вчених. Аналіз системи гео економічної і геополітичної багатополлярності проаналізовано в рамках концепції інклюзивного розвитку. Феномен міжнародної інтеграції та окремих її аспектів досліджувався в роботах Б. Баласса, П. Кругмана, Дж. Стігліца, Я. Тінбергена, Е. Хааса, Ю. Хабермаса, А. Філіпенка, О. Шниркова і багатьох інших вчених.

Проте, не дивлячись на наявність вагомої кількості досліджень, присвячених різним аспектам гео економічних взаємодій провідних центрів світового господарства, їх взаємозв'язку в умовах глобалізації, аналіз як українських, так і зарубіжних наукових джерел дозволяє зробити висновок про недостатнє дослідження проблематики, пов'язаної з конкуренцією світогосподарських лідерів і питаннями формування нового гео економічного простору. Недостатньо проаналізованими залишаються питання феномену гео економічної багатополлярності, співвідношення конкурентних процесів і співпраці між економічними лідерами поліцентричного світу, роль політичних взаємодій і впливів стратегічних альянсів на глобальні і регіональні економічні процеси.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. МПЕ сформувалась як подальший розвиток дисципліни міжнародних відносин і, відповідно, враховує специфічні особливості міжнародної системи як співтовариства різноманітних держав, а також виокремлюється в теорії міжнародних відносин як напрямок, що приділяє особливу увагу недержавним гравцям. Слід зазначити, що останніми роками відбувається злиття МПЕ та іншої “політологічної міждисциплінарності” – порівняльної політичної

економії [12]. Синтез висновків МПЕ та політичної економіки дозволяє отримати цілісну картину фактів, які впливають на стабільність міжнародного союзів, як на специфічну інституційну форму міждержавної кооперації.

В основі проблематики міжнародних союзів закладені ті ж проблеми колективної співпраці, що й для інших форм співробітництва в рамках міжнародних відносин. Саме на таких положеннях ґрунтується поточний аналіз стабільності міжнародних союзів і в МПЕ, і в політичній економіці. Масштаби проблеми колективної взаємодії визначаються особливостями тієї технології виробництва суспільних благ, яку використовує даний союз. Даний аналіз відходить від позицій більшості теоретичних робіт, де використовується «технологія додавання», у відповідності з якою внесок кожної країни у виробництво суспільних благ виступає як доконаний субститут внеску будь-якої іншої держави [11], а механізми моніторингу такого внеску відсутні. Ключовим є аспект, коли бізнес визначає попит на формальні міждержавні союзи.

На прикладі пострадянського простору (СНД) в рамках даного аналізу зроблений висновок, що маємо класичний приклад «імітаційної інтеграції», оскільки бізнес майже не генерує попит на ефективний міждержавний союз. Ситуація «імітаційної інтеграції» відповідає внутрішнім запитам «напіавторитарних» та «напівдемократичних» режимів (імітація правової держави), що зумовило рух бізнесу в напрямок інших регіональних об'єднань (в нашому випадку в ЄС). Стабільність міжнародних союзів в нашому аналізі визначається кількістю різноманітних факторів, які іноді є суперечливими та взаємовиключними. Подальше вивчення та систематизація міжнародних союзів потребують міждисциплінарного підходу та звуженням дисциплінарних кордонів. Тільки «інтегрований» підхід дасть змогу виявляти фактори стійкості міжнародних економічних союзів.

Формулювання цілей статті. Проблема стійкості міжнародних економічних союзів та співвідношення сил в сучасному світі має безліч аспектів і суперечливих траєкторій подальшого розвитку. У зв'язку зі світовою

фінансово-економічною кризою 2008-2011 рр. позначилися перспективи занепаду американської гегемонії, історичної граничності однополярної системи світоустрою. В той же час простежується зростання ролі країн БРІКС та ШОС (з можливими траєкторіями подальшої трансформації) – всі ці події свідчать про становлення багатопольярного світу. Тому в статті ставиться завдання дослідити становлення геоекономічної багатопольярності ієрархічної структури світової економіки, що формується на основі виявлення особливостей розвитку, взаємодії і конкурентної боротьби провідних світових центрів в умовах глобалізації.

Основні результати. Однак, не встигнувши ще сформуватися і розвинутися, багатопольярний світоустрій може бути відсунутий новою конструкцією. Йдеться про виникнення осі G-2 по лінії Вашингтон-Пекін. Передумовами цього біпольярного симбіозу є економічна взаємозалежність (своєрідний базис), що виражається в балансі між виробництвом товарів з боку Китаю і насиченням ними розвиненого американського ринку і припливом необхідної доларової маси в Китай. Поступово подібна взаємодія приймає більш розвинену форму політичного характеру, в якій стали простежуватись риси особливого «співіснування» з негласним урахуванням геополітичних інтересів і сфер впливу двох країн. Безумовно, ця конструкція на даному етапі є ще досить нестійкою, однак можлива біпольярність таїть в собі чимало загроз для сучасного геоекономічного простору з його центрами впливу у вигляді ЄС та США, що в свою чергу впливає на динаміку створення Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства.

Курс КНР на відкритість економіки гармонійним чином збігся з тенденціями західних і, перш за все, американських транснаціональних корпорацій щодо перенесенню вагової частини виробництв в країни Азійсько-Тихоокеанського регіону. Даний фактор мав ключове значення в якості генезису становлення Китаю як провідного індустриального центру світового господарства і, як наслідок, формування дуалістичного фінансово-виробничого американо-китайського симбіозу. Вагоме значення у формуванні китайського

машинобудівного, і пов'язаного з ним науково-технічного потенціалу, відіграли китайські особливі економічні зони, що різко стимулювали процес залучення прямих іноземних інвестицій та розвитку китайських машинобудівних кластерів.

На сьогоднішній день китайсько-американські економічні відносини є одними з найбільш ключових міждержавних економічних відносин в рамках світогосподарської системи. Будучи найбільш привабливим реципієнтом серед «emerging markets» з точки зору залучення ПІІ (у 2014 р. обсяг склав 117,6 млрд. дол. США), Китай продовжує зміцнюватися як найважливіший центр глобального гео економічного простору. Крім того, КНР займає все більш значуще становище в якості одного з провідних донорів прямих іноземних інвестицій, займаючи на сьогоднішній день третє місце після США і Великобританії за даним показником. Так, у 2012 р. обсяг ПІІ досяг рекордного значення в 87,8 млрд. дол. США (Зростання на 17,7 відсотків у порівнянні з 2012 р.), причому інвестиції в нефінансові сектори економіки зарубіжних країн склали 77,73 млрд. У 2013 р. відбулося збільшення обсягу китайських ПІІ на 16,8%, що склали 90,17 млрд. дол. США [3]. Примітно, що щорічні темпи зростання китайських прямих закордонних інвестицій за період з 2002 р. становили 41,6%, а їх обсяг за період з 2002 по 2014 рр. зріс майже в 35 разів. Крім того, китайські інвестори заснували 22 тис. компаній, розташованих в 179 країнах і регіонах світу. Незважаючи на те, що КНР до 2014 р. займало лише 14-е місце в рейтингу за сукупними накопиченими ПІІ (близько 541 млрд. дол. США), ще в 2012 році він увійшов до трійки лідируючих держав-інвесторів. Примітно, що США стали провідним (не рахуючи Гонконгу) реципієнтом китайських ПІІ з об'ємом понад 4 млрд. дол. США. У зовнішньоторговельних аспектах останні роки відзначені стійкою тенденцією перевищення американського імпорту з КНР над експортом (див. табл.1).

Таблиця 1.
Зовнішня торгівля США з КНР 2005-2014 рр.(млрд.дол. США)

Рік	Експорт	Імпорт	Торговий баланс
2005	41,8	243,5	-201,6
2006	55,2	287,8	-232,5
2007	65,2	321,5	-256,3
2008	71,5	337,8	-266,3
2009	69,6	296,4	-226,8
2010	91,9	369,9	-273,1
2011	103,9	399,3	-295,5
2012	110,6	425,6	-315,1
2013	122,1	440,4	-318,3
2014	124,0	466,7	-342,7

Розраховано автором за матеріалами Martin M.F. What's the difference? - Comparing U.S. and Chinese Trade Data. Congressional Research Service. 25.02.2013: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS22640.pdf>; Office of the United States Trade Representative: <http://www.ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>

Таким чином, для США спостерігається ситуація торгового дефіциту в рамках зовнішньоторговельної діяльності, причому дана динаміка має очевидну тенденцію до збільшення. Американський торговий дефіцит є одним з складних аспектів двосторонніх відносин і тісно співвідноситься з проблематикою заниженого курсу юаня. У той же час, економічний симбіоз між США і КНР багато в чому носить характер взаємозалежності. Незважаючи на значний торговий профіцит Китаю в рамках двосторонньої торгівлі та нарощування його виробничого потенціалу, КНР серйозним чином залежить від власного експорту, збільшення якого є найважливішим драйвером економічного зростання країни в умовах концепції відкритості економіки і орієнтації промисловості на зовнішні ринки збуту. В цілому на сьогоднішній день Китай є найбільшим американським партнером по імпорту (до початку 2014 р. китайський імпорт склав 19,4% від загального обсягу імпортованої Сполученими Штатами продукції) і третім за величиною споживачем американського експорту (7,7% від обсягу американського експорту було направлено в КНР). Крім того, незважаючи на наявність значного торгового профіциту з США, існує ряд аспектів, що не дозволяють розцінювати дану

економічну взаємозалежність двох найбільших економік однозначно на користь Китаю.

До середини попереднього десятиліття склалася широкомасштабна система виробничого аутсорсингу, при якому найважливішою національною економікою в рамках країн, що розвиваються світового господарства, що стала місцем розміщення філій західних компаній став саме Китай. Однак більше половини продукції, що експортується з КНР в США, було вироблено на підприємствах, які є власністю різних іноземних компаній, в тому числі і американських. У 2012 р. майже 60% від обсягу китайського експорту було вироблено зарубіжними компаніями, причому в секторі високих технологій дана пропорція ще значніше і становить близько 85% (що стосується китайського високотехнологічного експорту в США, то більше 90% цієї продукції виробляється в філіях зарубіжних компаній). Більш того, і сам торговий профіцит в даному випадку не є абсолютно очевидним. Дослідження каліфорнійського Ірвінського університету продемонструвало, що лише 1,3% економічної цінності (4 дол. від взятої базової вартості одиниці виробу (i-pad) в 300 дол. США що збираються в КНР) залишається в країні, в той час як інша частина прибутку дістається розробникам і виробникам комплектуючих з США. Проте, при розгляді експортно-імпортних потоків між двома країнами вся вартість кінцевого продукту фіксується як китайський експорт, при тому, що реально Сполучені Штати не оплачують ввезення даної продукції, тому що вона була виготовлена ТНК, зареєстрована в США [14].

Іншим аспектом взаємозалежності США і Китаю є проблема наростаючого зовнішнього боргу Сполучених Штатів, що перевищує 17,5 трлн. дол. США станом на 2014 р. Саме КНР є найбільшим кредитором США і, відповідно, провідним власником американських держоблігацій (на суму близько 1,3 трлн. дол.), що пояснюється вкладенням в дані цінні папери значної частини китайських золотовалютних резервів, що накопичуються в доларовій масі і мають базу для формування у вигляді стабільного зовнішньоторговельного профіциту як з США, так і в цілому з іншими

учасниками міжнародної торгівлі. Безумовно, роль КНР в якості найбільшого кредитора Сполучених Штатів надає певний вплив на позиціонування даної держави у багатьох сферах двосторонніх відносин провідних економік світу, і зміцнює його становище в системі МЄВ. У той же час, серйозна залежність міжнародних резервів Китаю від американської економіки і долара, зокрема, ще більше зміцнює взаємне переплетіння даних держав, що, виходячи з сукупності вищевикладеного, ускладнює позицію КНР як автономного гео економічного центру в системі світогосподарських відносин, хоча протягом першого і на початку другого десятиліть ХХІ століття Китай демонстрував зростаючий економіко-політичний експансіонізм, що охоплює різні регіони і гео економічні простори світогосподарської системи, причому в багатьох аспектах експансіоністські тенденції КНР прийняли форму глобального інтервенціоналізму, що фактично означає поступову тенденцію до перетворення Китаю в гео економічний та геополітичний полюс.

В першу чергу гео економічний вплив Китаю відчутно в регіональному масштабі, представленому економіко-політичним простором Східної Азії, що охоплює як східноазійські держави, так і Південно-Східну Азію. Слід зазначити, що, незважаючи на географічну приналежність Китаю до даного регіону, існує ряд факторів, виходячи з яких можна зробити висновок про достатні складності суперництва КНР з США за економічний і, тим більше, політичний вплив в регіоні. По-перше, з часів Другої світової війни Сполучені Штати перетворили Східну Азію в одну з ключових сфер своїх мультивекторних інтересів, що проявилось в максимальному залученні американських капіталів в процес економічного зростання Японії, а потім і «азіатських тигрів», які належать першій хвилі НІС. По-друге, економіко-політична історія регіону зумовила значне відставання Китаю від вищевказаних держав східноазійського простору протягом кількох повоєнних десятиліть. Таким чином, ще два десятиліття тому перспективи гео економічного (і військово-політичного) превалювання США (в тісному зв'язку з підлеглою в політичному плані Японією) в регіоні були незаперечними. Проте, швидко

зростання китайської економіки багато в чому стимульоване інвестиціями, в першу чергу з боку США і ряду азійських держав, що призвело до кардинального переформатування гео економічного балансу в східноазійському регіоні, коли американський полюс, що детермінує динаміку економічно-політичних процесів регіону перестав бути єдиним. Як можна бачити з наведеної нижче таблиці, КНР обходить США по зовнішньоторговельному обігу (а також за величиною експорту та імпорту) з найбільшими економіками Східної Азії (див. табл. 2).

В даний час Східноазійський регіон став простором формування різних інтеграційних процесів, у багатьох з яких Китай і США відіграють важливу роль. В рамках наростаючої конкуренції між Китаєм і США за домінування в азійсько-тихоокеанському макрорегіоні та на східноазійському просторі зокрема дані інтеграційні процеси носять як економічний, так і геополітичний характер. Знаковою подією в напрямку інтеграції східноазійського гео економічного простору стало формування зони вільної торгівлі Китай-АСЕАН, яка є найбільшою за населенням і третьою за величиною ВВП серед усіх нині існуючих ЗВТ.

Таблиця 2.
Зовнішня торгівля США і КНР з найбільшими економіками східноазійського регіону (млрд. дол. США)

	Експорт	Експорт в Китай	Експорт в США	Імпорт	Імпорт з Китаю	Імпорт з США
Японія	773,9	139,3 (18%)	136,9 8 (17,7%)	830, 6	176,9 (21,3%)	73 (8,8%)
Південна Корея	552,6	134,8 (24,4%)	55,8 (10,1%)	514, 2	91,2 (16,5%)	43, 7 (8,5%)
Гонконг (КНР)	464,6	251,3 (54,1%)	46 (9,9%)	487, 4	228,5 9 (46,9%)	22, 9 (4,9%)
Тайвань	299,8	81,1 (27,1%)	31 (10,3%)	268, 8	43,3 (16,1%)	25, 5 (9,5%)

Розраховано автором за матеріалами: CIA: The World Factbook. Country comparison: Exports: The World Factbook. Country comparison: Imports: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2087rank.html> CIA

На сьогоднішній день динаміка взаємних зовнішньоекономічних відносин має позитивні макроекономічні тренди. Вже до моменту створення спільної ЗВТ Китай перевершив США за обсягом торгівлі з країнами АСЕАН, а потім, обійшовши Японію і ЄС, КНР перетворилась на головного зовнішньоторговельного партнера 10 країн АСЕАН, в той час як сам АСЕАН увійшов до трійки найбільших партнерів Китаю. За 11 років взаємна торгівля зросла в 7,3 рази, і у 2013 р. товарообіг між КНР і АСЕАН більше 410 млрд. дол. США. У цілому щорічний приріст товарообігу в період з 2002 по 2012 рр. включно дорівнював 22 відсоткам. В рамках самітів Китай-АСЕАН ставиться завдання досягнення взаємного торгового обороту на рівні 1 трлн. дол. США до 2020 р. а також посилення кооперації в сфері формування т.зв. «Морського шовкового шляху». Примітно, що на даний момент КНР є більшим торговим партнером країн АСЕАН, ніж США (див. табл.3). Східноазійське партнерство передбачає розширення економічних зав'язків і з іншими державами макрорегіону. Основою для поглиблення інтеграційних взаємодій є тісні зовнішньоторговельні зв'язки. Так, наприклад, якщо величина внутрішньої торгівлі в рамках АСЕАН у 2012 р. дорівнювала 2,04 трлн. дол. США, то в рамках АСЕАН + 3 (КНР, Японії і Південної Кореї) - 7,4 трлн. дол., а в рамках АСЕАН + 6 - 8,4 трлн. дол., що охоплювало 28 відсотків від обсягу міжнародної торгівлі [8].

Таблиця 3.
Зовнішня торгівля КНР і США з провідними країнами АСЕАН
(млрд.дол.США)

	Експорт	Експорт в Китай (частка у %)	Експорт в США (частка у %)	Імпорт	Імпорт з Китаю (частка у %)	Імпорт з США (частка у %)

В'єтнам	114,3	14,74 (12,9%)	20,3 (17%)	114,3	31,1 (27, 2%)	4,6 (4%)
я Індонезі	187,7	21,32 (11,4%)	14,64 (7,8%)	178,5	27,3 1 (15,3%)	10,8 9 (6,1%)
жа Камбод	5,794	0,96 (16,6%)	1,89 (32,7%)	7,873	1,54 (19,5%)	0,22 6 (2,9%)
Лаос	1,984	0,41 (20,7%)	0,025 (1,3%)	1,504	0,25 (16,5%)	0,03 3 (2,2%)
ія Малайз	247	31,12 (12,6%)	21,49 (8,7%)	181,6	27,4 2 (15,1%)	14,7 (8,1%)
р М'янма	8,23	1,17 (14,2%)	санкц ії	7,477	2,77 (37%)	сан кції
р Сінгапу	298,4	31,93 (10,7%)	16,41 (5,5%)	217,8	22,4 3 (10,3%)	22,2 2 (10,2%)
Таїланд	455,8 8	53,34 (11,7%)	45,13 (9,9%)	434,9	64,8 (14, 9%)	23,0 5 (5,3%)
ни Філіппі	46,28	5,46 (11,8%)	6,57 (14,2%)	61,49	6,64 (10,8%)	7,07 (11,5%)

Розраховано автором за матеріалами: CIA: The World Factbook. Exports partners: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2050.html#us>; CIA: The World Factbook. Import partners: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2061.html>

Одним з найважливіших напрямків китайської економічної експансії попереднього десятиліття стала Латинська Америка і регіон Карибського басейну, традиційно сфера американського геоекономічного та геополітичного впливу. Взаємовигідність співпраці країн даного регіону з Китаєм пояснюється наростаючим прагненням до диверсифікації економіко-політичних зв'язків і формуванням власного регіонального геоекономічного простору, що потребує розвитку власних виробництв, залучення технологій та іноземних інвестицій з різних регіонів світу. Сукупний товарообіг Китаю і країн Латинської Америки за підсумками 2015 р. дорівнював 236,5 млрд. дол. США (з початку ХХІ століття взаємна торгівля збільшилася в 13 разів). Також намітилася тенденція до збільшення розриву між експортом Китаю в регіон і його імпортом, що пояснюється більш швидким зростанням експорту (на 10,7%) у порівнянні з імпортом (на 5,3%). Значно розширилися всебічні контакти з Бразилією, як з найбільшою економікою регіону і партнером в рамках групи БРІКС. За 8 років з 2003 по 2010 рр. взаємна торгівля зросла на 49,3 млрд. дол. і склала 56 млрд.

дол. За підсумками 2013 р. 17% експорту Бразилії і 15,4% обсягу імпорту припало на КНР, в той час як частка США в імпорті бразильської продукції склала 11,4%, а в експорті товарів до Бразилії -14,7%. Зовнішньоторговельний оборот за 2012 р. між двома країнами становив 75,3 млрд. дол. США, що робить КНР провідним торговим партнером Бразилії, тому що зовнішньоторговельний оборот останньої з США в 2012 р. дорівнював 59,4 млрд. дол. Крім традиційних галузей зовнішньоторговельних відносин, таких як сільське господарство, великого значення набули спільні проекти в енергетиці, розвитку супутникових систем. Дуже важливою є роль Китаю в інвестуванні як Бразилії, так і інших країн латиноамериканського гео економічного макрорегіону. Зокрема, посилення взаємного співробітництва призвело до необхідності організації ряду великих інфраструктурних проектів, таких як побудова залізничної магістралі, покликаної з'єднати атлантичні і тихоокеанські порти Колумбії.

Латиноамериканські країни також посилили свою зовнішньоекономічну орієнтацію на КНР, що пояснює доволі високі частки Китаю в географічному розрізі експорту різних країн даного регіону. Необхідно відзначити, що даний фактор в сукупності з традиційно високою експортоорієнтованістю зовнішньоторговельних зв'язків самого Китаю перетворили останнього в провідного зовнішньоторговельного партнера для ряду держав Латинської Америки (для Чилі, Бразилії, Аргентини, Перу).

Що стосується аспектів, безпосередньо пов'язаних з співвідношенням сучасної ролі США і КНР на латиноамериканському гео економічному просторі, то в цілому ситуація на даний момент є досить суперечливою і поєднує елемент конкурентної боротьби і взаємодоповнюваності в контексті їх господарської діяльності в даному регіоні. З одного боку, купівельна спроможність латиноамериканських держав, необхідна для нарощування китайського експорту, в чималому ступені залежить від ресурсів, що надаються з боку Сполучених Штатів. Крім того, інвестиційні та торговельні відносини КНР з країнами Латинської Америки сприяли стимулюванню її зростання і збільшення купівельної спроможності, що в свою чергу, збільшувало

економічні взаємодії і по лінії США - Латинська Америка. З іншого боку, не можна не зазначити, що США, традиційно сприймають Латинську Америку як свій «задній двір», вкрай болісно сприймають спроби інших провідних держав встановити свою сферу впливу або посилити економічну взаємодію в даному регіоні. У відсотковому відношенні імпорт американської продукції становить на даний момент лише третину від сукупного обсягу імпорту латиноамериканських країн, в той час як на початок століття дана цифра становила 55 відсотків. Проте, Сполучені Штати поки зберігають свій традиційний статус найважливішого економічного партнера латиноамериканських держав. За підсумками 2012 р. зовнішня торгівля США і Латинської Америки склала 821,9 млрд. дол. США. Торгівля США з латиноамериканським регіоном перевищила зовнішню торгівлю Китаю з Латинською Америкою у 3,2 рази.

В цілому важливе значення у формуванні динамічних зовнішньоторговельних зв'язків між США і країнами даного регіону відіграє встановлення зон вільної торгівлі. На сьогоднішній день США мають 5 договорів про ЗВТ, що охоплюють 11 латиноамериканських держав (Мексика, Чилі, 5 країн ЦАФТА: Гватемала, Гондурас, Коста-Ріка, Нікарагуа, Сальвадор; Домініканська республіка, Панама, Колумбія). Найбільшим партнером США в макрорегіоні є Мексика, яка разом з США і Канадою входить до ЗВТ НАФТА, є третім зовнішньоторговельним партнером США (після Канади та Китаю) і другим імпортером американської продукції (після Канади). Взаємна торгівля США і Мексики склала у 2014 р. 480 млрд. дол. США (Зростання 7% в порівнянні з 2011 р.), що становить 60% від всієї взаємної торгівлі США і Латинської Америки. Другу позицію в регіоні займають американо-бразильські торгові відносини. Однак їх обсяг значно менше торгівлі США і Мексики і становить за підсумками 2012 р 75,8 зі збільшенням на 1,5%. Партнери по ЗВТ між США і ЦАФТА-ДР, що включають 5 країн ЦАФТА + Домініканську республіку в сукупності утворюють третього за величиною зовнішньоторговельного обороту партнера США після Мексики і Бразилії. В

цілому 11 країн, що мають договори про зони вільної торгівлі з США формують 79,2% (650,6 млрд. дол. США) від загальної величини зовнішньоторговельного обороту США і Латинської Америки.

Іншим найважливішим напрямком китайської гео економічної експансії став африканський континент, який також традиційно сприймався як сфера європейського (потім американського і радянського) впливу. На сьогоднішній день Африка, володіє більш ніж третиною світових запасів корисних копалин, що представляє дуже істотну значимість для експортоорієнтованої економіки Китаю. Гео економічна експансія Китаю в регіоні зростала в міру зростання національної економіки. Так, з 1980 по 2006 рр. взаємна торгівля КНР і африканських держав зросла в 55 разів і склала в 2006 році 55 млрд. дол., Китай перетворився у другого зовнішньоторговельного партнера континенту, поступаючись лише США. Однак уже в 2009 р. в умовах світової фінансово-економічної кризи КНР перетворився на головного зовнішньоторговельного партнера африканських країн. Динаміка взаємної торгівлі і далі зберегла серйозний підвищувальний тренд. У 2012 р. товарообіг Китаю і Африки досяг рекордних 198,5 млрд. дол. з приростом 19,3% щодо попереднього року. В цілому на 2013 р. існує значне число держав африканського континенту, чий експорт і імпорт в вагомих обсягах пов'язаний з КНР.

Існує ціла низка держав континенту, частка Китаю в експорті яких помітно перевищує вагу інших торгових партнерів в загальній величині вивезення: Малі (53,7%), Демократична Республіка Конго (53,4%), Сьєра-Леоне (50,5%), Мавританія (48,6%), Ангола (45,8%), Замбія (42,2%), Республіка Конго (38,9%), Буркіна-Фасо (26%). Аналогічним чином КНР стала найважливішим і найбільшим партнером з імпорту для багатьох країн африканського регіону. Так, його частка в імпорті Того становить 41,2%, Беніну - 37,2%, Гамбії - 27,1%, Гани - 25,8%, Танзанії - 21,1%, Анголи - 20,8%, Камеруну - 18,9%, Нігерії - 18,2%, Екваторіальної Гвінеї - 17%, Сьєра-Леоне - 16,3%, Кенії - 15,3%, ДРК - 15,1%, ПАР - 14,9%. В останні роки також значно зросли обсяги китайських прямих інвестицій в африканські економіки, що

здійснюються більш ніж двома тисячами китайських компаній в більш ніж п'ятдесят африканських країн. Так в 2013 р. їх обсяг склав більше 3 млрд. дол. США, збільшившись на 42,9% з 2009 р. при щорічному темпі росту 20,5% [8].

Принципово важливим фактом в контексті китайсько-американського експансіоністського суперництва в регіоні є те, що кредити, надані з боку КНР, а також ПШ, що направляються в економіки африканських країн, не прив'язані до політичних вимог, що властиво американській економічній дипломатії. Дана обставина стає очевидною перевагою китайської експансіоністської моделі над англосаксонською (і в цілому західною). Більш того, КНР активно співпрацює і розширює військово-технічні поставки в низку держав регіону, засуджених міжнародним співтовариством через наявність внутрішніх конфліктів, громадянських війн, збройних форм боротьби на етнічному або релігійному ґрунті. Так, Китай здійснював поставки легких озброєнь суданському уряду, який веде бойові дії в Дарфурі, а також поставки реактивних винищувачів і бронетехніки зimbabweйській владі. Крім того, китайська дипломатія активним чином фокусує увагу на традиційних історичних економіко-політичних паралелях, пов'язаних з протиставленням Центру і Периферії, де і китайська держава, і африканські країни представляються як світогосподарча периферія, чію відсталість штучно консервували розвинені (головним чином, західні) країни. Слід зауважити, що багатьом африканським державам економічна і політична присутність Китаю на континенті дозволяє зміцнити і прискорити процес економічного розвитку, поліпшити конкурентоспроможність як самих економік африканських країн, так і глобальний статус китайських ТНК, а також має безпосередній вплив на інтенсифікацію мультивекторних економічних зв'язків і політичну орієнтацію держав африканського континенту. Посилення геополітичної могутності Китаю наочно демонструється його становищем в рейтингу провідних країн-лідерів за кількістю військових витрат, в якому КНР займає другий рядок у світі, поступаючись лише США станом на 2015 рік.

Таким чином, в сучасних умовах переформатування світогосподарської системи необхідно відзначити становлення Китаю в якості повноцінного

геоекономічного полюса світової економіки і наявність ряду найважливіших характеристик, що дозволяють кваліфікувати КНР в якості економічної наддержави. Ще в 2008 р. Китай став провідною машинобудівною державою з часткою китайських компаній на світовому ринку 17,2%. В 2010 р. Китай, обігнавши США за обсягом промислового виробництва став і провідною промисловою державою світової економіки (лідером по цьому найважливішому економічному показнику США були з кінця XIX століття). У тому числі Китай є найбільшим виробником автомобілів в світі з випуском більше 18 мільйонів автомобілів щорічно. Успіх китайського машинобудування вніс вагомий вклад в зростання китайського ВВП. Китай докладє значних зусиль в питанні підвищення власного інноваційного потенціалу. Незважаючи на першість США в інноваційній сфері та передовий характер американських НДДКР, позиції двох світогосподарських лідерів за показником витрат на R&D стають співставними. За 2013 р. витрати Китаю на НДДКР склали 1,97% від ВВП країни, розрахованому згідно паритету купівельної спроможності, або 296,8 млрд. дол. США В абсолютній величині, що досягло 73,2% від витрат на НДДКР Сполучених Штатів - традиційного незаперечного лідера в даній сфері з часів розпаду СРСР. В цілому, за підсумками 2013 р. китайський ВВП, розрахований за паритетом купівельної спроможності, склав 16,1 трлн. дол., а за підсумками 2014 р. за оцінками МВФ, Китай став першою економікою світу, обігнавши Сполучені Штати (ВВП КНР становив 17,6 трлн. дол., США - 17,4 трлн. дол.). Примітно, що, відповідно до щорічного аналізу Стокгольмського Інституту Дослідження Проблем Миру, опублікованому в березні 2013 року, вперше у світовій економічній історії Китай увійшов до п'ятірки експортерів продукції ВПК, обігнавши Великобританію. Завдяки потужному розвитку експорту машинобудування (і ряду інших галузей промисловості) на даний момент Китай є не тільки провідним експортером світу (з 2009 р.), а й першою торговою державою світової економіки в цілому (з 2012 р.). За підсумками 2012 року зовнішньоторговельний оборот КНР склав 3,87 трлн. дол. США, випередивши Сполучені Штати на 5 млрд. дол. США. Важливо

відзначити, що за підсумками 2013 р. тенденції лідерства КНР в торговельній сфері ще більше зміцнилися, а річне зростання обсягу торгівлі країни склало 7,6%. Так, зовнішньоторговельний оборот за 2013 р. досяг 4,16 трлн. дол., в той час як обсяг зовнішньої торгівлі США склав лише 3,86 трлн. дол. США [2]. Таким чином, розрив між КНР і США досяг 0,3 трлн. дол. США. Вищенаведені дані свідчать про значне зміцнення ролі Китаю в світовій економічній системі, причому динаміка його зростання є безпрецедентною для історії світової економіки. Так відповідно до прогнозів Міжнародного Валютного Фонду економіки двох економічних наддержав, які опинилися практично паритетними у 2013 році, вже за підсумками 2018 р. будуть характеризуватися випередженням Сполучених Штатів з боку КНР на 17% (див. табл. 4).

Таблиця 4.
Динаміка ВВП за ПКС США і КНР 2012-2018 рр.,
млрд. дол. США [15]

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
США	16,163	16,768	17,416	18,287	19,197	20,169	21,158
КНР	14,774	16,149	17,632	19,230	20,933	22,780	24,756

В сучасних умовах глобального переформатування світогосподарчої центрованості, КНР виступає в ролі найважливішого геоекономічного центру, що обумовлює неможливість однополярного американського домінування у світовій економіці. Глибока взаємопов'язаність двох геоекономічних центрів світового господарства привела до появи поняття «Chimerica», що відображає динаміку економічних і частково політичних відносин даних суб'єктів світової економічної системи. В цілому необхідно відзначити, що взаємини США і КНР як найбільших економік світогосподарської системи характеризуються як кооперацією, заснованою на глибокій взаємозалежності і фінансово-економічних взаємозв'язках, неминучих в епоху інтенсифікації процесів інтернаціоналізації і глобалізації, так і тенденціями до геоекономічного

суперництва, що базуються на традиційно властивому капіталістичному господарському укладі фінансово-економічному експансіонізму і геополітичному інтервенціоналізмі. Проте, незважаючи на взаємну залежність, відносини між двома економічними наддержавами схильні до переростання в гео економічне суперництво, яке на даний момент проявляється фрагментарним чином, не набувши ще глобального економіко-політичного характеру, проте веде до зміни гео економічного простру в майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Афонцев С.А. От борьбы к рынку: экономическая кооперативность в мирополитическом взаимодействии // Международные процессы. 2003. № 2. С. 17-23.
2. Китай стал мировым лидером по объёмам торговли. 10.01.2014. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2198rank.html>
3. Перский В.В., Ескиндаров М.А. Конкурентоспособность национального хозяйства в условиях многополярности. Россия, Индия, Китай: монография / В.В. Перский, М.А. Ескиндаров. - М.: Экономика. 2015. С. 113-144.
4. A. Libman. Ex Ante and Ex Post Institutional Convergence: Case of the Post-Soviet Space. Paper presented at the European School on New Institutional Economics, May 2006.
5. C. Herrmann-Pillath. Kritik der reinen Theorie des internationalen Handelns. Band 2. EvolutionKre Politische Oekonomie. Marburg: Metropolis, 2004. P. 55.
6. C.N. Murphy, D.R. Nelson. International Political Economy: A Tale of Two Heterodoxies // British Journal of Politics and International Relations. 2001. Vol. 3. No 3.

7. Ch. Knudsen. The Essential Tension in the Social Sciences: Between the “Unification” and the “Fragmentation” Trap // The Evolution of Scientific Knowledge / H.S. Jensen (ed.). Edward Elgar, 2002.
8. China issues white paper on economic, trade cooperation with Africa. 29.08.2013. [Электронный ресурс]. - Режим доступа <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2198rank.html>
9. Н. Hannemann. Globalisierung: Herausforderung oder Anwendungsfall der Neuen Politischen Oekonomie // Jahrbuch Neue Politische Oekonomie, 1998. P. 17.
10. J. Hays, S. Ehrlich, C. Peinhardt. Globalization in the Study of Comparative and International Political Economy. Mimeo, 2002.
11. Menard C. The Economics of Hybrid Organizations // Journal of Institutional and Theoretical Economics. 2004. Vol. 160. P. 345—376.
12. Rothbard M. N. For a new liberty. N. Y.: Macmillan, 1973 [М. Ротбард К новой свободе: Либертарианский манифест. М.: Новое издательство, 2009]
13. T. Sandler. Regional Public Goods and International Organizations // Review of International Organization. 2006. Vol. 1. No 1.
14. Tingjing J. China's trade surplus is misread. 16.03.2010: . [Электронный ресурс]. - Режим доступа <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2198rank.html>
15. World Economic Outlook Database. IMF: . [Электронный ресурс]. - Режим доступа <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2198rank.html>